

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ТУРЕЧЧИНИ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ПРИЄДНАННЯ/НЕПРИЄДНАННЯ

EUROPEAN INTEGRATION OF TURKEY: POSITIVE AND NEGATIVE CONSEQUENCES OF JOINING/NON-JOINING

Садовий О.С.,

*аспірант кафедри журналістики і міжнародних відносин
Київського університету культури*

З урахування виконання усіх вимог 3 жовтня 2005 р. розпочалися переговори про вступ Туреччини до Європейського Союзу. Утім, у червні 2018 р. Європейська Рада вперше відзначила, що Туреччина віддаляється від ЄС. Поза офіційними висновками Європейської Ради щодо порушення прав людини і принципів демократії, які перешкоджають вступу Туреччини до ЄС, можна прослідкувати низку дискусій, у контексті яких чітко вимальовуються справжні аргументи як за, так і проти членства країни.

У статті досліджуються позитивні та негативні наслідки як приєднання, так і неприєднання Туреччини до Європейського Союзу. Особливо вони будуть помітні в світлі останніх подій, які відбуваються на міжнародній арені та дедалі більше «розтягують» країни до різних полюсів, навколо яких у майбутньому формуватимуться нові об'єднання з відцентровими векторами впливу на всі міждержавні стосунки.

Зроблено висновки, що негативні наслідки неприєднання та позитивні наслідки приєднання Туреччини до ЄС суттєво переважають над всіма аргументами проти приєднання. Також відмова Туреччини в євроінтеграції матиме наслідки не лише для Європи, а й для країни та всього світового порядку, зокрема на Близькому Сході, Південному Кавказі та ін. Крім того, більшість аргументів у дискусіях проти приєднання Туреччини до ЄС частково можуть бути спростовані: у сфері прав людини Туреччина досягла певного прогресу шляхом ратифікації міжнародних документів, внесення змін до Конституції та кодексів; парламент схвалив реформи, які стосуються питань прав курдів; Греція підтримує приєднання Туреччини до ЄС; перші роки після приєднання міграцію з країни можна буде контролювати, тим більше, що досвід 2016 р. свідчить: Туреччина стала своєрідним форпостом для мігрантів у ЄС з Африки та Близького Сходу, призупинивши східний міграційний маршрут; економічний потенціал Туреччини величезний з огляду на ринкові можливості, транзитне положення для руху енергоресурсів, активне населення тощо.

Ключові слова: Туреччина, Європейський Союз, країна-кандидат, реформи, міжнародні відносини.

Taking into account the fulfillment of all requirements, negotiations on Turkey's accession to the European Union began on October 3, 2005. In 2018, the European Council noted for the first time that Turkey is moving away from the EU. Apart from the official conclusions of the European Council regarding the violation of human rights and the principles of democracy, which prevent Turkey's accession to the EU, one can follow a series of discussions in the context of which the real arguments both for and against the country's membership are clearly outlined. The article examines the positive and negative consequences of both Turkey's accession and non-accession to the European Union. This will be especially noticeable in the light of recent events that are taking place on the international arena and are increasingly "stretching" countries to different poles, around which new associations with centrifugal vectors of influence on all interstate relations will form in the future. It was concluded that the negative consequences of non-accession and the positive consequences of Turkey's accession to the EU significantly outweigh all arguments against accession. Also, the refusal of Turkey to join the European Union will have consequences not only for Europe, but also for the country and the entire world order, in particular in the Middle East, the South Caucasus, etc. In addition, most of the arguments in the discussions against Turkey's accession to the EU can be partially refuted: in the field of human rights, Turkey has made some progress by ratifying international documents, amending the Constitution and codes; the parliament approved reforms related to Kurdish rights issues; Greece supports Turkey's accession to the EU; in the first years after accession, migration will be able to be controlled, especially since the experience of 2016 shows that Turkey has become a kind of outpost for migrants to the EU from Africa and the Middle East, stopping the eastern migration route; Turkey's economic potential is huge in terms of market opportunities, transit position for energy resources, active population, etc.

Key words: Turkey, European Union, candidate country, reforms, international relations.

Постановка проблеми. Туреччина отримала статус країни-кандидата на членство в ЄС у грудні 1999 р. На зустрічі 16-17 грудня 2004 р. Європейська Рада визнала, що Туреччина достатньо мірою дотримується вимог Копенгагенських політичних критеріїв для початку переговорів про вступ, які розпочалися 3 жовтня 2005 р. Утім, у червні 2018 р. Рада вперше відзначила, що Туреччина віддаляється від ЄС: постійно відступає від демократії, верховенства права та осно-

вних прав людини. У результаті переговори про вступ фактично зайшли в глухий кут, і жодні нові розділи не можуть бути розглянуті для відкриття або закриття [16]. Проте поза офіційними висновками Європейської Ради, можна прослідкувати низку дискусій, у контексті яких чітко вимальовуються справжні аргументи як за, так і проти вступу Туреччини до ЄС.

У світлі початку переговорів щодо інтеграції України в ЄС важливо звернути увагу на досвід

інших країн на цьому шляху, тим більше тих країн, які почасти позиціонуються як «не свої» у європейській спільноті. Водночас, як зазначає Д. Кулеба, «важливо обговорити більш широке історичне значення розширення ЄС, а також деякі практичні переваги, які членство України дасть Євросоюзу» [1]. Так і у випадку з Туреччиною – актуально подивитися на проблему більш широко: які можливі наслідки переважатимуть після приєднання/неприєднання країни до ЄС: негативні чи позитивні? Така постановка питання актуалізує дослідження наслідків приєднання/неприєднання Туреччини до ЄС, зокрема в контексті можливих аргументів, які можуть стати в пригоді й нашій країні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед зарубіжних досліджень європейських прагнень Туреччини можна виокремити публікації С. Ідіз [12], Ф.-А. Алонсо [10], В. Чізлета [13], монографію «Вступ Туреччини до Європейського Союзу» іспанських дослідників (Р. Калдуч Сервера, В. Гаррідо Реболledo, Б. Фернандес Гарсія, Ж.-Ж. Белтран Бенгочеа, К. Ечеверріа Хесус) [14] та інші.

Відносини Туреччини з ЄС – не нова тема досліджень в українській науці, про що свідчить низка статей: В. Галан та І. Маринів вивчають вплив принципу недискримінації на набуття Туреччиною членства в ЄС [3], О. Палагнюк – взаємозв'язки між ЄС та Туреччиною, проблеми міграції сирійських біженців з Туреччини до ЄС та ін. [8], М. Червінка – особливості курдської проблеми, у тому числі чинники, які ускладнюють врегулювання конфлікту, а також перспективи вирішення курдського питання у контексті вступу Туреччини до ЄС [9], а Г. Єрмакова – вплив релігійного чинника на проблеми інтеграції Туреччини в ЄС [6]. Організаційно-правовим аспектам інтеграції Туреччини до ЄС присвячена стаття О. Куріло [7]. Н. Дугієнко і Р. Флоренцев порівнюють основні проблеми України та Туреччини на шляху до євроінтеграційних прагнень [4].

Мета статті – проаналізувати позитивні та негативні наслідки як приєднання, так і неприєднання Туреччини до Європейського Союзу у світлі останніх подій, які відбуваються на міжнародній арені.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фактичні обставини та перешкоди на шляху вступу Туреччини до ЄС українські дослідники поділяють на політичні та релігійні [4]. На нашу думку, серед них можна виокремити також історичні та фактичні.

Більшість аргументів проти вступу Туреччини до ЄС мають глибоке історичне підґрунтя, а тому з'явилися не сьогодні. Так, колишній президент Франції Валері Жискар д'Естен наголошував, що Туреччина не європейська країна, а її

приєднання – це кінець Європи. Зокрема, на тлі загострення ісламського тероризму, яке викликає певні застереження щодо інтеграції мусульманської країни, адже може призвести до нових конфліктів.

Туреччина має традиційні культурні особливості у ставленні до жінок, які суперечать європейським цінностям щодо прав людини.

Невирішеність питання курдської меншини, ситуація з розділеним Кіпром та можливі територіальні конфлікти в Егейському морі з Грецією також заважають інкорпорації Туреччини в ЄС.

Незважаючи на те, що саме військові свого часу виступили гарантом секуляризації держави, певне занепокоєння викликає і сильний вплив армії у політичній сфері Туреччини. Зокрема, спроба державного перевороту в 2016 р., коли військові намагалися захопити владу в країні [4].

Окрім історичних, Туреччина має і низку фактичних переваг, які розцінюються як недоліки, позаяк можуть поставити ЄС перед серйозними викликами. Так, велика кількість населення (близько 75 млн) може стати неконтрольованою міграційною загрозою. Особливе занепокоєння вступ країни до ЄС викликає з боку громадськості й політиків країн, які мають почасти негативний досвід інтеграції турецьких іммігрантів (Німеччина, Франція, Австрія, Нідерланди та Бельгія) [10].

Чисельні переваги у кількості населення, за яких Туреччина стає одним з найбільших представників у Європарламенті, також дадуть країні більшу вагу в європейських рішеннях, що може викликати невизначеність у певних голосуваннях [4], зокрема завдяки сильному впливу і значним інтересам країни у Середній Азії, на Південному Кавказі та Близькому Сході. Це, у свою чергу, становить певні ризики для політичної єдності Європи.

При цьому така кількість населення та негарзди в економічному становищі країни вимагатимуть значної європейської допомоги та фінансування, почасти на шкоду потребам інших країн.

Утім, з моменту першої (1959 р.) і другої заявки (1987 р.), а також набуття статусу кандидата ЄС (1999 р.) в Туреччині, з одного боку, багато чого змінилося, а з іншого – деякі чинники залишилися стабільними в силу об'єктивних обставин. Так, у звіті незалежної комісії 2004 р. визнається, що Туреччина є євразійською країною, її культура та історія тісно пов'язані з Європою, вона має сильну європейську орієнтацію. Відтак, висновки Копенгагенської Європейської Ради 2002 р. щодо переговорів про вступ не були б прийняті без знання та усвідомлення усіх цих обставин.

Однак саме вступ Туреччини чомусь має провокувати бажання вступити до ЄС з боку інших «не-європейських» країн. Хоча з огляду на важ-

кий шлях України та Молдови, можна подумати, що саме ці країни дійсно знаходяться не в центрі Європи, а десь ближче до Анкари, як, наприклад, член ЄС з 2003 р. – Кіпр. Тому такий аргумент навряд чи відповідає справжньому рівню небезпеки, спричиненому приєднанням Туреччини.

У сфері прав людини Туреччина також досягла певного прогресу шляхом ратифікації міжнародних конвенцій, міжнародних та європейських договорів. У 2001 р. та 2004 р. було проведено дві конституційні реформи, а з лютого 2002 р. по липень 2004 р. парламент країни прийняв вісім законодавчих пакетів щодо впровадження політичного критерію членства в ЄС, також було прийнято нові кодекси, зокрема Цивільний та Кримінальний. Відповідно до Протоколу № 13 до Європейської конвенції з прав людини, підписаного Туреччиною в січні 2004 р., була скасована смертна кара [3, с. 357]. Звіт про прогрес, досягнутий Туреччиною, розроблений Європейською Комісією в 2004 р., констатує, що катування перестали бути систематичними, хоча ще відбуваються випадки жорстокої поведінки із затриманими.

Щоправда, у Туреччині ще зустрічаються традиційні практики щодо жінок і дівчат, які включають домашнє насильство, шлюби за домовленістю, недостатню підтримку шкільної освіти, що призводить до негараздів з освіченістю та якісним рівнем роботи для жінок тощо. Проте потрібно визнати очевидний факт, що Туреччина суттєво просунулася у вирішенні цих проблем, парламент скасував і прийняв декілька правових положення на користь зменшення впливу соціокультурних традицій. У Цивільному кодексі та в Конституції закріплені принципи гендерної рівності та недискримінації. «Відповідно до нового Кримінального кодексу, злочинці з «вбивств честі» мають бути засуджені до довічного ув'язнення, тести на незайманість будуть заборонені без постанови суду, а сексуальне насильство в шлюбі буде кваліфікуватися як кримінальний злочин» [3, с. 357].

Також парламент Туреччини схвалив реформи, які стосуються питань культурних прав курдів: було підготовлено спеціальний план врегулювання «Демократичне відкриття» («Demokratik Açılım»), з'явився державний курдський телеканал, відкрили школи з навчанням курдською мовою, були помилувані відомі курдські активісти, проведені заходи з подолання відсталості південно-східних регіонів тощо [9, с. 125]. При цьому дослідниця М. Червінка наголошує на низці проблем, які заважають вирішенню курдського питання: територія Курдистану знаходиться під владою чотирьох держав (Туреччини, Іраку, Ірану і Сирії); територія, на яку претендують курди, багата на нафту, тому для держав економічно не вигідно втрачати цей регіон [9, с. 124–125].

Щодо політичної ролі ісламу та світського характеру країни. У Туреччині секуляризм означає витіснення релігійних вірувань у приватну сферу та позбавлення впливу заповідей Корану на громадське життя.

Турецький уряд має достатньо важелів контролю над армією, при цьому саме збройні сили Туреччини більш популярні, ніж дискредитований корупцією політичний клас. І саме вони слугують своєрідним світським бастионом проти ісламського фундаменталізму.

Що стосується проблем з Кіпром, то турки-кіпріоти підтримали референдум про возз'єднання Кіпру в 2004 р., на відміну від південних греків-кіпріотів. Тому до ЄС увійшла тільки південна частина острова.

Утім, наразі Греція підтримує приєднання Туреччини до Європейського Союзу. Тривають заходи щодо вирішення суперечок в Егейському морі. Тому відкриття переговорів щодо приєднання Туреччини може значно полегшити вирішення цих питань. Матиме наближення Туреччини до Європейського Союзу позитивний вплив і на відносини з іншими сусідніми державами. Наприклад, щодо Вірменії можна очікувати відкриття кордонів і покращення двосторонніх відносин, включаючи визнання Туреччиною геноциду в інтересах європейського примирення [10].

Рівень міграції з країни залежатиме від таких факторів, як демографічний розвиток Туреччини та Європейського Союзу, перспективи працевлаштування та економічні можливості у країні, попит європейських країн на робочі руки, зміни в міграційній політиці різних країн тощо. Тому існує багато невизначеності щодо цього питання. Міграція із Туреччини в невеликих масштабах може навіть мати позитивний економічний вплив на країни ЄС. При цьому свобода пересування працівників, ймовірно, буде застосована лише після перехідного періоду, дозволяючи урядам контролювати міграцію. Також не варто забувати, що у 2016 р. ЄС перерахував Туреччині 5,6 млрд євро за закриття кордонів країни для мігрантів у ЄС з Африки та Близького Сходу. Це дало змогу призупинити східний міграційний маршрут: через Туреччину, Грецію, Балканські країни. При цьому західний маршрут (через Лівію і Середземне море до Італії) діє і до сьогодні [5].

Щодо побоювань, викликаних більшою кількістю голосів, то Туреччина не може самостійно блокувати будь-яке рішення. Щоб досягти прохідного порогу, потрібна підтримка інших густонаселених країн.

Немає сумніву, що Туреччина потребуватиме фінансової допомоги від ЄС. Але економічний потенціал Туреччини величезний, з огляду на географічне положення та молоде і активне населення. Крім того, зазвичай з відкриттям переговорів про

вступ відбувається економічне відродження, що спонукає турецький уряд продовжувати інституційні та структурні реформи, які підтримають економічний режим у тісній співпраці з Європейським Союзом. Важливо підкреслити також, що становище Туреччини не гірше інших країн на початку інтеграції до ЄС.

Також варто наголосити на позитивних наслідках приєднання Туреччини до ЄС: підтверджує толерантність Європи та її орієнтацію на етнічне, культурне, релігійне розмаїття; геостратегічне положення Туреччини означало б новий вимір зовнішньополітичних зусиль західних політиків у всьому світі, зокрема у таких важливих регіонах, як Близький Схід, Середземномор'я, Центральна Азія, Південний Кавказ; значний військовий потенціал та чітка орієнтація Туреччини на європейську політику безпеки та оборони дали б останній новий імпульс; країна збільшила б економічний потенціал ЄС завдяки своїм ресурсам, ринковим можливостям та молодій робочій силі, а також завдяки своєму положенню як транзитної країни для енергетичних ресурсів.

Окрім негативних і позитивних наслідків вступу Туреччини, відмова у приєднанні країни також несе низку викликів для ЄС.

Незважаючи ще на заяви Ататюрка, що Туреччина орієнтована на світський Захід, відмова в інтеграції з його боку може спровокувати у пошуках стабільності та інтеграції радикальний розворот країни на Схід, до союзів з причорноморськими та середньоазіатськими країнами, особливо тюркомовного походження, що позбавило б Захід стратегічного майданчика в Чорному морі, Середній Азії та на Близькому Сході [10].

Отже, наразі Туреччину можна вважати своєрідною посередницькою ланкою між Заходом і Сходом, між християнством та ісламом. Як зазначав З. Бжежинський, Туреччина, виключена з Європи, стане більш ісламською, більш схильною накладати вето на розширення НАТО через невдоволення позицією Заходу [11].

Однак через почуття зневаги з боку Заходу турецьке населення може стати більш радикальним, що може загрожувати навіть ісламізацією політичної системи [10]. Г. Єрмакова справедливо наголошує, що превалюючою релігією в країні все ж таки є іслам сунітського типу, який не поділяє християнські цінності та фактично є ворожим до будь-якого релігійного вчення. Утім, феномен єдиної Європи виник саме під впливом ідей панування Папства над світською владою [6, с. 11–13].

Наприклад, наразі вже можна спостерігати тенденції щодо відмови населення від підтримки євроінтеграційних прагнень. За даними Європей-

ського фонду Туреччини з освіти і наукових досліджень (Tavak), вступ країни до ЄС у 2011 р. підтримало 34% населення, а у 2012 р. лише 17%. Майже 80% не вірять, що Туреччина взагалі приєднається до ЄС [13]. Прикметно, що до цього часу не скасовано візовий режим з ЄС, позаяк Туреччина не виконала всі 72 вимоги [6].

Економіка Туреччини також постраждає, країна стане бідною та нестабільнішою з негативними наслідками для Європи, Азії та Близького Сходу, перешкоджаючи відбудові та інтеграції Південно-Східної Європи [10]. Як ніколи актуально звучать слова З. Бжежинського, який вважає Євразію основним ігровим полем планети: Туреччина на ньому, безсумнівно, один із головних гравців, без якого Європа програє матч [11].

«Глобальний міжнародний супровід має ґрунтуватися не на відстані, розмірах та відмінностях, а на об'єднанні з метою зосередження на спільному розумінні важливості солідарності та мирного співіснування» [2, с.15], - констатують українські вчені. Тим більше в умовах військових дій на території Європи, загрози світової війни, коли держави повинні ґуртуватися навколо пошуку ненасильницьких альтернатив урегулювання конфліктів.

Висновки. Загалом негативні наслідки неприєднання та позитивні наслідки приєднання Туреччини до ЄС суттєво переважають над усіма аргументами проти приєднання. Також відмова Туреччині в євроінтеграції матиме наслідки не лише для Європи, а й для країни та всього світового порядку, зокрема на Близькому Сході, Південному Кавказі та ін. Крім того, більшість аргументів у дискусіях проти приєднання Туреччини до ЄС почасти можуть бути спростовані: у сфері прав людини Туреччина досягла певного прогресу шляхом ратифікації міжнародних документів, внесення змін до Конституції та кодексів; парламент схвалив реформи, які стосуються питань прав курдів; Греція підтримує приєднання Туреччини до ЄС; перші роки після приєднання міграцію у ЄС можна буде контролювати, тим більше, що досвід 2016 р. свідчить: Туреччина стала своєрідним форпостом для мігрантів у ЄС з Африки та Близького Сходу, призупинивши східний міграційний маршрут; економічний потенціал країни суттєвий з огляду на ринкові можливості, транзитне положення, активне населення тощо.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаються у більш ґрунтовному розгляді кожного з наслідків приєднання/неприєднання Туреччини до ЄС з урахуванням вагомості ролі країни на світовій арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авторська стаття Дмитра Кулеби «Вступ України до ЄС як додана вартість та історична справедливість» для The Robert Schuman Foundation. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/avtorska> (дата звернення: 12.07.2024)
2. Вільчинська І., Биркович Т. Геополітика: еволюція ідей у контексті збереження мирних взаємовідносин між державами. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2022. №9. С. 7–19.
3. Галан В.О., Маринів І.І. Вплив принципу недискримінації на набуття членства в ЄС: довгий шлях Туреччини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 354–360.
4. Дугієнко Н., Флоренцев Р. Україна та Туреччина на шляху до ЄС: основні проблеми євроінтеграційного процесу. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44.
5. ЄС перерахував Турції майже шість мільярдів євро за закриття границь для мігрантів. *Сьогодні.ua*. 2019. URL: <https://www.segodnya.ua/world/europe/es> (дата звернення: 17.04.2024)
6. Єрмакова Г.С. Релігійний фактор і питання інтеграції Туреччини в ЄС: організаційно-правовий і теоретико-методологічний аспекти. *Держава та регіони*. 2018. № 3. С. 11–15.
7. Куріло О. Інтеграція Туреччини до Європейського Союзу: організаційно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 357–360.
8. Палагнюк О. Туреччина: Форпост для мігрантів чи «відкриті двері» до Європи? *Травневі студії: історія, міжнародні відносини*: зб. матер. Міжн. наук. конф. Вінниця, 2020. Вип. 5. С. 103–105.
9. Червінка І. М. Перспективи врегулювання курдського питання в контексті інтеграції Туреччини до ЄС. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2013. Вип. 6(2). С. 122–126.
10. Alonso F. A. Ingreso de Turquía en la Unión Europea. *Boletín de Información*. 2005. № 291. P. 82–94.
11. Brzezinski Z. The Grand Chessboard: American Primacy And Its Geostrategic Imperatives. Basic Books, 1998. 240 p.
12. Chislett W. EU-Turkey Membership Deal, Subject to de facto Recognition of Greek Cyprus. URL: <https://www.realinstitutoelcano> (date of access: 15.04.2024)
13. Idiz S. The EU did you say? *Hürriyet Daily News*. URL: <http://www.hurriyetaidailynews> (date of access: 15.05.2024)
14. La adhesión de Turquía a la Unión Europea Monografías del CESEDEN. Ministerio de Defensa, Instituto Español de Estudios Estratégicos, 2007. 244 p.
15. Turquía. URL: <https://www.consilium.europa.eu/es/policies> (date of access: 25.04.2024)